

ВИЛУЧЕННЯ БІЛЬШОВИКАМИ ЦІННОСТЕЙ З ХРАМІВ ЄЛИСАВЕТГРАДА

Більшовицька влада, що засідала в Москві, вирішила рятувати голодне населення шляхом закупівлі продуктів харчування за кордоном, на що потрібно було чимало коштів. Однак державна скарбниця була порожньою. 27 грудня 1921 року ВЦВК видав декрет «Про цінності, що знаходяться в церквах і монастирях», а 2 січня 1922 року на засіданні ВЦВК затвердили постанову «Про ліквідацію церковного майна». Цими документами передбачалося вилучити церковні цінності для по-треб держави.

0 вилученням цінностей з православних храмів міста Єлисаветграда влада не поспішала, боячись отримати ще одну серйозну відсіч – таку, яка переросла в справжній бунт 26 березня 1922 року при спробі повітових властей забрати коштовності 1 Успенського собору. З метою вилучення цінностей прийшла комісія з трьох уповноважених: Щербини, Павленка і Вакуленка. Час для відвідування собору вибрали післяобідній, розраховуючи на те, що служби в цю годину вже не буде. Проте комісія помилилася – навкруги собору зібралася велика товпа жінок, які криками й лайками зустріли повітове керівництво. Ледь ревізори встигли зайти в канцелярію собору, як туди ввірвалися віруючі. Інша велика група жінок увійшли до собору, зупинили службу, попросили всіх вийти і заперли на замки храм. До собору сходилися все більше народу, чулися вигуки та заклики фізичної розправи над членами комісії, лунали антирадянські гасла. На порятунок заблокованій у канцелярії комісії прибули голова повітвиконкому Мар'янов, завідуючий відділом управління Денисов, начальник міліції Калько. Натовп їх оточив та не допускав за огорожу собору. І коли Мар'янову все-таки вдалося відкрити хвіртку, то з криками «Бий його!» на голову повітвиконкому накинулися жінки та деякі чоловіки. Особливою активністю в бунті відзначилися Лінченко, Чистякова, Прохорова, Шевченко. Чистякова кричала до натовпу: «Гей, чоловіки, йдіть сюди, чого дивитеся, бийте на сполох!» та закликала лупцювати Мар'янова. Прохорова, яка служила в комунвідділі, крім загальних вигуків не віддавати цінності, ще й закликала «піти на комуністів і їх дружин». За таких умов голова повітвиконкому вихопив револьвер і зробив два постріли в повітря, що трохи призупинило натиск розгніваної юрби. Але в цей час на сполох забили 0 Грецькій та Знаменівській церквах. Хвилювання посилювалося, людей до Собору сходилося все більше. За такого розвитку подій хтось з комуністів побіг за допомогою, яка швидко прибула – ними виявилися наряд курсантів кавалерійської школи і міліція зі зброєю. Вони заарештували 31 мітингувальника і тільки після цього бунт загас. Однак вилучати цінності цього дня комісія не посміла [1].

Заарештованих більшовики відразу прозвали «вбивцями голодуючих», «озвірлими фанатиками», «контрреволюціонерами», а їхній протест проти вилучення цінностей кваліфікували як «найтяжчий злочин» і, після нетривалого слідства, призначили на 12 травня суд.

Суд дійсно відбувся в зазначений час у «1-му радтеатрі при 15 дивізії». На лаві підсудних опинилися 32 звинувачених, з яких 7 осіб слідство вважало організаторами бунту. Серед них – Іван Липченко, Марія Прохорова, Анастасія Чистякова, Павло Шевченко, а також ті, хто в стихійному бунті участі взагалі не брав – священник Покровський, голова церковної ради Шулецький, церковний сторож Волков. Суд був скорим і несправедливим – 8 осіб засудили до примусових робіт терміном від 1 року до 3-х, а найбільше покарання отримали священник Покровський, громадяни Липченко та Кудрявцева – їх засудили до позбавлення волі на 4 роки [2].

Тож тільки 3 травня 1922 року, пізно увечері, зібралася повітова комісія, на якій головував очільник повітового виконкому Мар'янов і на яку запросили архиєрея Павла Колосова – незаперечного авторитета серед віруючих та духовенства міста з тим, щоб все-таки вилучити цінності з Собору. Архиєрей не заперечував проти вилучення тих цінностей, які не порушували богослужіння та обіцяв надрукувати заклики до мирян і священників про надання ними допомоги в роботі комісії. Цього ж дня, 3 травня, вирішили приступити до вилучення цінностей з православних храмів міста Єлисаветград. 5 травня частину їх все-таки вилучили з Успенського собору[3]. До 8 травня цю роботу закінчили. Всього по місту та повіту встигли вилучити понад 40 пудів срібла, 120 брильянтів і алмазів, декілька золотників золота. Про це громадськості прозвітував голова повітового комітету допомоги голодуючим (предкомпомголода. – рос.) т.Мар'янов. Всі цінності переважувалися у повітфінвідділі і здавалися там на збереження, а потім нібито «спішно відправилися ...за кордон для закупівлі хліба голодуючим» [4]. Фактично їх забрала Москва.

На 16 травня 1922 року з Успенського собору вилучили 17 пудів 1 фунт 78 золотників 51 долю срібла; 23 золотника 61 долю золота; 15 діамантів, 1 аметист, 64 алмази, 1 «камінь бірюзи» і 6 «розеток з 41 алмазом». З Грецької церкви відібрали 5 п. 20 ф. 1 зол. срібла і 32 долі золота. З Петропавлівської – 1 п. 51 зол. срібла, зі Знаменівської (Новомиколаївка) – 38 ф.93 зол. срібла, з Покровської (на Ковалі-вці) – 1 п. 38 ф. 35 зол. срібла, з Покровської (Єдиновірчої) – 3 п.37 ф.41 зол., з Вознесенської – 2 п.11 ф.74 зол. срібла, Преображенської – 5 п.19 ф. срібла, Марії 0 Магдалини – 23 ф.80 зол. срібла, а всього срібла вилучено по місту (разом з синагогами) 43 пуди 19 фунтів 85 золотників 69 доль, або майже 696 кг [5].

8 травня 1922 року комісія по вилученню цінностей вдруге відвідала Преображенську церкву, де її увагу привернули церковні ікони. З 14 великих та з 15 малих, а всього з 29 ікон, зідрали срібляні ризи 84 проби загальною вагою 26 фунтів 10 зол., або понад 10 кг у чистій вазі[6].

Хто й скільки приховав церковних дорогоцінностей на довгому шляху від церкви до сейфу фінвідділу, хто нажився на цьому - наразі ніхто ніколи не розповість. Однак зловживання влади при цьому були. Так, Миколаївський губвиконком ще 6 квітня 1922 року направив до Єлисаветградського повітвиконкому суворе попередження про те, що «... за наявними свідченнями деякі радянські установи і окремі їх органи ... приступають до обміну і розсіювання всяких дорогоцінностей, свого часу взятих на облік на підставі Декрету про відокремлення церкви від держави (зо-лото, срібро, дорогоцінне каміння)»[7].

Миколаївський губвиконком прислав до Єлисаветграда та районів повіту також детальну «Інструкцію по транспортуванню церковних цінностей до Гохрану». Всі вилучені комісіями цінності повинні складати до дерев'яних або металевих ящиків, які треба двічі обв'язати вірвовкою, кінці якої запечатати відповідними печатками. Вивозити цінності з сіл та з повіту тільки з озброєною охороною, а конвоїрами брати тільки курсантів. Підписав інструкцію керуючий справами губвиконкому Шмулевич [8].

Список використаних джерел

1.Красный путь. – 1922, 14.05. 2.Красный путь. – 1922, 18.05. 3.Красный путь. – 1922, 3.05. 4.Красный путь. – 1922, 10.05. 5.Красный путь. – 1922, 16.05. 6.Державний архів Кіровоградської об-ласті (ДАКО). Ф.Р.2264, оп.1, спр. 55, арк.169. 7.ДАКО. Ф.Р.272, оп.1, спр. 30, арк.12. 8.ДАКО. Ф.Р.272, оп.1, спр. 30, арк.16.